

Kínai külpolitika, kínai hatalmi politika: folyamatosság és változás

---

Szunomár Ágnes

Kína ma nem csupán a világ második legnagyobb gazdasága, és így megkerülhetetlen világgazdasági tényező, hanem új faktor a globális politikában is. Sőt, Kína felemelkedésével a globalizáció is új szakaszba lépett, amelyben a kormányzatoktól a vállalatokon át a kisemberekig ma mindenki számol vele. Ahogy Kína gazdasága fejlődik, úgy vált/válik fokozatosan az ország a nemzetközi élet kikerülhetetlen szereplőjévé – ez egyrészt folyamánya a gazdasági fejlődésnek, másrészt azonban tudatos lépés eredménye is: Kína a korábbi izolációt félretéve, nagyhatalmi pozícióra tör, bele akar és – méreténél, feltörekvő gazdaságánál fogva – bele is tud szólni minden, számára fontos nemzetközi kérdésbe, világgazdasági folyamatba.

Jelen tanulmány a kínai külpolitika, külgazdaság-politika fejlődését, kinyílását tekintti át: a kezdeti befelé forduló, izolacionalista politikától a reform és nyitás alapozó külgazdasági lépésein keresztül a „békés fejlődés” napjainkban is érvényes doktrínájáig. Az elmúlt hatvan év kínai külpolitikájának áttekintése már csak azért is hasznos, mert ennek révén kiderül, hogy a folyamatosság fenntartása (és hangoztatása) ellenére is mennyit változott az az elmúlt évtizedekben, és hogyan alakult át hatalmi politikává az utóbbi tíz évben. Bár véleményem szerint Kína kezdettől fogva készült – a hetvenes évek végétől céltudatosan is – a nagyhatalmi szerepre, ennek során a fontolva haladás útját választotta, így kínai hatalmi politikáról csak az ezredforduló óta beszélhetünk. Gazdasági befolyásának növekedése, kereskedelmi kapcsolatainak erősödése és a külföldi működő tőke Kínába (és Kínából) áramlása azonban már a kilencvenes évektől jelentős világgazdasági szereplővé emelte az országot.

Kutatásaim során saját periodizációt alkalmaztam a kínai külpolitika szakaszainak meghatározásakor. Ennek alapján – jelen elemzés szempontjából – külön szakasznak tekintem a Kínai Népköztársaság megalakulását követő, 1949 és 1970 közötti első két évtizedet, mely időszakot a Szovjetunió, illetve a szocialista blokk felé való orientálódás, majd a fokozatos elszigetelődés jellemzett. Az elszigeteltségből való kitörés, bár a „reform és nyitás” időszakában teljesedett ki, valójában az ENSZ-tagság megszerzésével

és a kínai–amerikai kapcsolatok normalizálásával már a hetvenes évek elején megindult. E második szakaszt 1989 zárja, több okból is, hiszen Kínának ekkor nem csupán a demokratikus átalakulások folyamányaképpen létrejött új világrendhez kellett alkalmazkodnia, hanem a Tienanmen téri diákmegmozdulások leverése miatt keletkezett izolációból is ki kellett törnie, ugyanis a gazdasági reformok végrehajtásához a belső nyugalom mellett a békés nemzetközi környezet biztosítása is kiemelkedően fontos volt.¹ Az alkalmazkodás olyannyira sikeresnek bizonyult, hogy a következő szakaszhatár már a kínai globális hatalmi politika időszakát nyitja meg. E napjainkban is tartó korszak nyitódátumának 2001-et tekintem, amikor Kína a Kereskedelmi Világszervezet tagjává vált, de ebben az évben nyerte el Peking a 2008-as nyári olimpiai játékok rendezésének jogát is. E hatalmi politika kínai deklarálásának jele a „békés felemelkedés” és a „harmonikus világrend” doktrínáinak kulcsfogalmakká emelése, s annak felismerése, hogy ma már „Kína nem fejlődhet tovább a világ többi részétől elzártnan, mint ahogy a világ többi részében sem lehet jólét és stabilitás Kína nélkül”.²

Szovjet orientáció és elszigetelődés (1949–1970)

1949. október elseje, a Kínai Népköztársaság (KNK) kikiáltása új fordulóponthoz vezetett Kína történelmében. A nyugati világnak ekkor ez annyit jelentett, hogy a keleti blokk tovább bővült, az ázsiai ország a kommunizmus bástyájává vált. Geopolitikai szempontból azonban Kína speciális helyzetben volt a két szuperhatalom számára, mert bár versengésük tekintetében nem volt olyan létfontosságú terület, mint Nyugat- vagy Kelet-Európa, de azért nem számított perifériásnak sem, mint a harmadik világ országai. Sőt, valójában talán Kína volt az egyetlen entitás a hidegháborúban, mely a mérete és népessége folytán neki tulajdonított jövőbeli potenciálja miatt túske volt mindkét szuperhatalom szemében.

Az új kínai vezetés feladata a gazdaság és a nemzet biztonságának helyreállítása volt, így módon a külpolitika elsődleges célja a gazdasági fejlődést elősegítő külgazdasági reorientáció, illetve az ország függetlenségének és szuverenitásának visszaállítása lett. Kínában megszokott, hogy a politikai programok, stratégiák hangzatos, jelentésükhez jól társítható, gyakran szépirodalmi ihletésű neveket kapnak; nem volt ez másképp a korabeli külpolitikai irányvonalak tekintetében sem. A Mao Ce-tung (Mao Zedong) elnök által megfogalmazott három irányvonalat („újrakezdés”, „egy oldalra hajlás”, „a szoba nagytakarítása után lehet csak vendégeket hívni”) ma együttesen az „egy oldalra hajlás” (*jipientao/yibiandao*) politikájának nevezzük.³ Az „újrakezdés” lényege a gyökeres szakítás a régi Kína külpolitikájával, azaz az akkor kötött külkapcsolatok el nem ismerése; a „szoba nagytakarítása után lehet csak vendégeket hívni” irányelvként arra utalt, hogy felül kell bírálni a régi Kína által kötött államközi szerződéseket, az egyenlőtlen

megállapodásokat hatályon kívül kell helyezni, és egy új, az egyenlőségen és kölcsönösségen alapuló diplomáciai kapcsolatrendszert kell kiépíteni.⁴

A társadalmi, gazdasági, politikai és ideológiai szempontból is átalakuló Kína – bár egyik blokkhoz sem kívánt csatlakozni – nem maradhatott egyedül a hidegháborús légkörben: szövetségesre volt szüksége az ország biztonsága, a fejlődés zavartalansága érdekében is. Ezért 1950 februárjában barátsági, szövetségi és kölcsönös segítségnyújtási szerződést kötött a Szovjetunióval, és a szocialista országok felé orientálódott. Ez egyrészt természetes velejárója volt a Kínában végbement átalakulásnak, másrészt azonban nemzetközi szükségszerűségekből is adódott, hiszen az Egyesült Államok elkötelezte magát Tajvan mellett, s hozzá hasonlóan, a nyugati országok jelentős része sem volt hajlandó elismerni a KNK-t, nem is beszélve arról a Kínát is érintő kereskedelmi embargóról, melyet szintén az Egyesült Államok kezdeményezett, s amely a Szovjetunió és szövetségesei ellen irányult.

A kínai külgazdaság-politika átalakítása eközben gyorsan haladt: a szocialista országokkal folytatott kereskedelem lebonyolítására állami vállalatokat hoztak létre, de a devizagazdálkodás és a vámügyek intézése is állami kézbe került, s ennek folyománjaként megszűnt az ország külkereskedelmi és fizetési mérlegének hétévtizedes passzívuma. A külkereskedelmi forgalom a KNK megalakulását követő években, 1950 és 1952 között 55,5%-kal bővült, miközben változott annak áruösszetétele⁵ is.⁶

Kína és az USA, valamint a nyugati országok kapcsolata ezalatt – a kínaiaknak a koreai háborúba történő bekapcsolódásával – még tovább romlott. Az Egyesült Államok 1954-ben – miután a Kínai Népköztársaság támadást indított a Tajvani-szoros szigetei ellen – kölcsönös védelmi szerződésben rögzítette, hogy örökös Tajvan biztonsága felelt. A Nyugat az indokínai háborút lezáró, 1954-es genfi béketárgyalásokon már elfogadta ugyan tárgyalópartnerként a kommunista Kínát,⁷ valódi enyhülés még ekkor sem következett be, az csupán jóval később, a hetvenes évek elején kezdődött meg. Ezzel párhuzamosan Kína és a Szovjetunió között a kölcsönös segítségnyújtási szerződés megkötését követően baráti, de zökkenőmentesnek nem nevezhető kapcsolatok alakultak ki. Az első nézeteltérésre már 1950-ben, a koreai háború kapcsán sor került, a kínai „önkénteseknek” adandó szovjet támogatás akadozása miatt,⁸ de a kapcsolat 1956 után kezdett ténylegesen hűvössé válni. Hozzájárultak ehhez a lengyel és a magyar események, melyekben Kína a szovjetek felelőtlenségének jeleit látta, illetve a szovjet-amerikai viszony átmeneti enyhülése is, de az elsődleges ok a Szovjetunió Kommunista Pártjának XX. kongresszusa és Hruscsov Sztálin-ellenes kampánya volt, melyben Mao saját pozícióját látta fenyegetve. Az ötvenes évek második felétől Kína és a Szovjetunió egyre többször konfrontálódott egymással.⁹

Ugyanakkor a Kína által folytatott külkereskedelemben eleinte továbbra is a Szovjetunió és a szocialista blokk országai domináltak: az első ötéves terv időszakában (1953–57) a kínai import közel háromnegyede ezekből az országokból származott, és

ugyanezen államok fogadták a Kínából érkező export kétharmadát is. A külkereskedelmi forgalom ez idő alatt dinamikusan növekedett: 1957-re már 62%-kal haladta meg az 1952-es színvonalat. 1960-ban azonban a kínai–szovjet viszony annyira megromlott, hogy a Kínában dolgozó szovjet szakértőket hazarendelték, s ezt követően jelentősen visszaesett a két ország közötti kereskedelem is. A külkereskedelmi forgalom folyó áras összege 1960-ra ugyan tovább nőtt, de már kisebb mértékben: az 1957-es 3,1 milliárdról 3,81 milliárd dollárra.¹⁰ Kína mindemellett már a Szovjetunióval való szakítást követően, azaz a hatvanas évektől, kereskedelmének átorientálása mellett döntött, bár ez eleinte nem vont maga után jelentős változásokat. Ennek oka egyrészt az a gazdasági depresszió volt, ami a „nagy ugrás” (1958–1960) utóhatásaként jelentkezett, s amelynek következményeként az ország külkereskedelme is jelentősen visszaesett; másrészt, a kínai–szovjet viszony romlása ellenére, Kína továbbra is exportált a Szovjetunióba, mivel ki kellett egyenlítenie azokat a szovjetektől származó hiteleket, melyeket különböző gépek és felszerelések formájában még az ötvenes években kaptak a kínai iparosítási tervek kivitelezéséhez.

Miután a szocialista tábor szétszakadt, az „egy oldalra hajlás politikája” többé – értelemszerűen – nem állta meg a helyét, így Mao elnök megalkotta a „két ökölrel verekedés” (*liangko csüantou tazsen/liangge quantou daren*) stratégiáját, illetve ennek részeként a „két közbülső zóna” elméletét,¹¹ mely a két szuperhatalom mellett két zóna létezésével számol. Az első zónába Ázsia, Afrika és Latin-Amerika gazdaságilag elmaradott országai tartoznak, míg a másodikba a gazdaságilag fejlett nyugati (főként európai) tőkés országok; e két zóna közös jellemzője ugyanakkor, hogy nincs ilyükre sem az Egyesült Államok, sem a Szovjetunió hegemonizmusa. Mao úgy vélte, Kína külpolitikájának éppen ezért szembe kell helyezkednie a két szuperhatalom hegemonizmusával úgy, hogy az első zónára támaszkodik, miközben kis mértékben a másodikkal is összetart. Kína tehát az ötvenes-hatvanas évek fordulójára belátta, hogy a szovjet megszállás alatt álló országok nem fogják őt követni, így új orientációt választott külpolitikájának, midőn a szocialista tömb vezetése helyett igyekezett a fejlődő országok élére állni.¹² E stratégia – melyet minden bizonnyal részben az 1955. áprilisi, bandungi konferencián való részvétel ihletett – azonban ekkor még kevésbé volt sikeres, mivel Kína sem jelentős gazdasági támogatást, sem fejlett katonai eszközöket nem tudott ajánlani a fejlődők számára. Így Mao terve, hogy a harmadik világot harmadik erővé formálja, a hatvanas években (majd a hetvenes években is) rendre kudarcot vallott, Kína és a fejlődő országok kapcsolata csupán néhány állam- és pártközi relációban merült ki. Mindezek folyamán Kína külpolitikailag tulajdonképpen a hatvanas évek közepére elszigetelődött – a kulturális forradalom romboló hatása e téren már nem is igazán játszott szerepet.

A külpolitika reformja (1970–1989)

A hetvenes évek elejére a Kínai Kommunista Párton (KKP) belüli pragmatikus vezetőknél, élükön Csou En-laj (Zhou Enlai) miniszterelnökkel, sikerült meggyőzniük Mao elnököt arról, hogy Kína további fejlődése nem lehetséges a kétfrontos harc mellett, illetve hogy az ország nemzetközi státuszának elismertetéséhez és a Szovjetunió fel-tartóztatásához szükség van valamiféle megegyezésre az Egyesült Államokkal. Így született meg – tulajdonképpen a „két közbülső zóna” stratégiájának továbbfejlesztett változataként – a „három világ” elmélete,¹³ ahol az első világ az Egyesült Államokat és a Szovjetuniót foglalta magába, a harmadik a fejlődő országokat, míg a második minden további – elsősorban fejlett – államot. Kína külpolitikája ekkor a harmadik világgal való együttműködésre koncentrált, de távlatilag már a második és a harmadik világ egyesítésére irányult. Mao tehát továbbra is következetesen kiállt addigi célja mellett: a világ elnyomott nemzetei számára Kína modellként szolgálhat. Egy Japántól Európán át az Egyesült Államokig tartó „lineáris stratégiát”, egységfrontot (*jítiaohszien/yitiaoxian*) képzelt el, amelyben a szovjet hegemonia visszaszorítása érdekében Kína bárkivel, még az Egyesült Államokkal is hajlandó volt együttműködni.¹⁴ Ennek jegyében látott hozzá Peking a Washingtonnal és Tokióval ápoltság viszony rendezéséhez, valamint felvette a kapcsolatot több nyugat-európai állammal, majd később az Európai Közösséggel is. E diplomáciai nyitást nagyban segítette, hogy huszonnégy évvel megalakulását követően – 1971. október 25-én – a Kínai Népköztársaság az ENSZ tagjává válhatott.

Az ENSZ-tagság és az amerikai, japán és európai kapcsolatfelvétel folyamányaként Kína külkereskedelmi forgalma ugrásszerű növekedésnek indult: az 1970-es 4,59 milliárd dollárról 1974-re 14,6 milliárd dollárra nőtt.¹⁵ Ehhez nyilvánvalóan hozzájárult az 1973-as olajárrobbanás és a dollár leértékelődése, de kétségtelenül a forgalom volumenének növekedése adta e gyors emelkedés alapját. Ezt követően, 1975-től enyhe, míg 1976-tól már jelentősebb visszaesés következett be a kereskedelmi forgalomban, elsősorban belpolitikai okokból kifolyólag.¹⁶

Mao halálát és a korábban háttérbe szorított és ártatlanul meghurcolt vezetők – közöttük Teng Hsziao-ping (Deng Xiaoping) – rehabilitálását követően sor került a reform és nyitás politikájának meghirdetésére, így Kína a fél évszázados forradalmi politikától a stabilabb, pragmatikusabb rezsim felé mozdult, s kezdetét vette a „sajátosan kínai színezetű szocializmus” építése. A program a politikai élet minden pontját érintette, célja az ország gazdasági erejének és nemzetközi befolyásának növelése volt, alapját pedig az a „négy modernizálás” (a mezőgazdaság, az ipar, a honvédelem és az oktatás modernizációja) képezte, melyet még Csou En-laj hirdetett meg, s amely a világ leghatalmasabb piacának megnyitását vetítette előre.¹⁷

Az új programhoz természetesen új külpolitikai koncepció is tartozott, mely azonban több volt egyszerű „nyitásnál”: alapját az önállóság, a függetlenség (*tuli csecsu*

tő *hoping vajcsiao/duli zhizhu de heping waijiao*) és a két szuperhatalomtól való egyenlő távolságtartás jelentette.¹⁸ Teng, aki Mao halálát követően a KNK *de facto* vezetője lett, a külpolitika alapvető céljait – Kína egyenlősége és régi dicsőségének helyreállítása – tekintve egyetértett Maóval, két szempontból mégis alapvetően megváltoztatta a korábbi külpolitikai stratégiát. Egyrészt elvetette azt a régi nézetet, mely szerint az imperializmust a kihalás veszélye fenyegeti, és a szocializmus totális győzelme közeleg, illetve azt a Mao által megfogalmazott doktrínát is, amely elkerülhetetlennek vélte egy újabb világháború kirobbanását. Másrészt – mivel az előbbiek folytán a világbéke megteremtése reális lehetőség – Teng megváltoztatta a „lineáris stratégiát”, s a hegemonia elleni harcot, valamint a világbéke védelmét tűzte a kínai külpolitika zászlajára.

Az 1982 decemberében elfogadott új alkotmány is ezt erősítette meg, midőn kiemelte: Kína kitart a független, önálló külpolitika, a szuverenitás és a területi integritás kölcsönös tiszteletben tartása, a kölcsönös meg nem támadás, az egymás belügyeibe történő be nem avatkozás, az egyenlőség és a kölcsönös előnyök, azaz a békés egymás mellett élés öt alapelve mellett, és kész ezek alapján a világ bármely országával diplomáciai kapcsolatot létesíteni, valamint gazdasági és kulturális kapcsolatokat folytatni. Kína következetesen ellenzi az imperializmust, a hegemonizmust, a kolonializmust, erősíti a világ népeinek összefogását, támogatja, hogy az elnyomott nemzetek és a fejlődő országok kivívják és megtartsák nemzeti függetlenségüket, fejlesszék nemzetgazdaságukat, továbbá törekszik a világbéke megvédésére és az emberiség fejlődésének elősegítésére.¹⁹

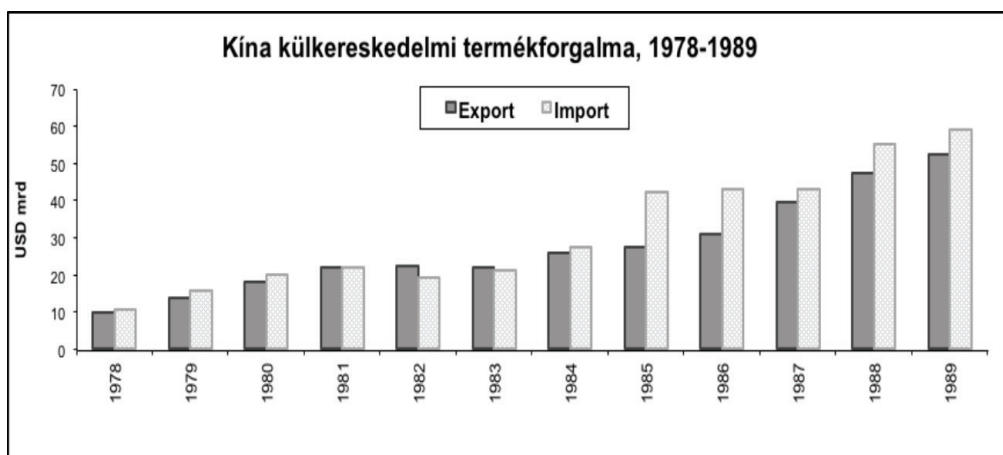
Teng tehát nem fogadta el azt a hagyományos maoista nézetet, miszerint Kína nyitása az ország gyengüléséhez vezet majd. Sőt, úgy vélte, Kína szegénysége, a kínaiak tudatlansága a hosszú izolációra vezethető vissza. Sor került a szocializmus és a kapitalizmus viszonyának újrafogalmazására is: a két rendszer együttműködése ugyanis az új irányvonal szerint lehetséges, sőt szükséges. Feladták a kétpólusú világról alkotott nézeteiket, helyette elfogadták az „egy világ”, illetve az egységes gazdasági világrendszer létezését, ahol ideológiától függetlenül, minden ország érvényesülhet. Az új stratégia szerint nemcsak a belső, hanem a külső akadályokat is el kell távolítani a gazdasági fejlődés útjából, a külgazdasági kapcsolatokat pedig az egyenlő és kölcsönös haszonra kell alapozni. A nyitás politikájának lényege tehát az önerőre támaszkodás politikájának elvetése, s helyette egy aktív külgazdaság-politika bevezetése volt, melynek legfőbb eleme a külföldi tőke és technológia nagyarányú behozatala és egy exportorientált fejlesztési stratégia lett,²⁰ vagyis az együttműködés előterébe az ideológia helyett a gazdasági érdekek kerültek.

Az 1980-as évek elején a külpolitika intenzitása tovább nőtt: 1981-ben például 883 különböző szintű külföldi delegáció látogatott Kínába, onnan 493 küldöttség külföldre.²¹ Kína igyekezett rendezni korábbi határvitáit, ennek érdekében tárgyalásokat kezdett

a Szovjetunióval, Mongóliával és Észak-Koreával. Az új külpolitika első igazi sikere a Hongkong visszatérését szabályozó, 1984-ben megkötött kínai–brit megállapodás volt, de az 1980-ban megszerzett Világbank-, illetve Nemzetközi Valutaalap-tagság révén az ország nemzetközi beágyazottsága is tovább mélyült. A bevezetett piaci és árreformok következtében hatalmas mértékű fellendülés következett be Kína külkereskedelmében is. Ahogy az 1. ábrán is látható, a reformok kezdete óta az ország kereskedelmi forgalma – az 1982-es esztendő kivételével – minden évben jelentősen bővült, mind az export, mind az import tekintetében. A hazai gazdasági reformok fontos változásokat idéztek elő a kereskedelem irányát és áruszerkezetét illetően is, főként a kínai export területén.

1. ábra

Forrás: KNK Nemzeti Statisztikai Hivatal

A kereskedelem áruszerkezetével kapcsolatban Teng Hsziao-ping nyitási stratégiája leginkább a szén és a nyersolaj exportjának növelésén nyugodott. 1977 és 1985 között a nyersolaj- és kőolajszármazékok exportja megháromszorozódott, miközben e termékek világpiaci ára is nőtt. Az 1980-as évek folyamán növekedésnek indult Kína iparcikkexportja is, amit – kisebb mértékben ugyan – az agrártermékek kivitelének növekedése is követett. Az évtized második felétől némileg ismét átalakult a kereskedelem áruszerkezete, részben annak köszönhetően, hogy a hazai valuta túlértékeltségét valamelyest csökkentették. Ekkor csökkent az ország nyersolajexport-függősége, azon termékek – elsősorban iparcikkek²² – javára, melyek előállításában az ország komparatív előnyt élvezett:²³ azaz Kína exportja egyre inkább munkaintenzívvé vált.

Bár kevésbé jelentős mértékben, de az import áruszerkezete is változott a reformok első évtizedében. A legészrevehetőbben az agrárszektor termékeinek a teljes importhoz

való hozzájárulása esett vissza; elsősorban amiatt, hogy az élelmiszer- és élőállat-kivitel ezen időszak alatt alig növekedett, míg a teljes import megnégyszereződött.²⁴ Mindent összevetve, a kereskedelem áruszerkezetének változása – akár az export, akár az import oldaláról vizsgáljuk is – hozzájárult ahhoz, hogy Kína kereskedelmi rendszere sokkal inkább megfeleljen az ország alapját alkotó komparatív előnyöknek, ez ugyanis a reform előtti korszakban kevésbé volt jellemző.

Kína, ahogy az az előző fejezetből is kiderül, már a Szovjetunióval való szakítást követően úgy döntött, hogy új irányt szab külkereskedelmének: távolodik a tervgazdaságoktól a piacgazdaságokkal folytatott kereskedelem felé. A kelet-európai országokkal az áruforgalma – egy kivételtől eltekintve²⁵ – már a hatvanas években jelentős mértékben visszaesett.²⁶ A reformok kezdetekor tehát az ország kereskedelmi partnerei elsősorban a piacgazdaságok voltak.

Ami a külföldi tőkebefektetéseket illeti, a reformokat megelőzően, illetve azok első szakaszában szerepük kevésbé volt jelentős, de a bennük rejlő lehetőségeket már ekkor felismerték, s megtették az első szükséges lépéseket is: 1980-ban megkezdték például az ún. különleges gazdasági övezetek²⁷ kiépítését. Ezekben az övezetekben kedvezményes feltételeket teremtettek a külföldiek számára, leginkább adókedvezményekkel, melynek eredményeként 1982 végéig a külföldi cégek összesen 140 millió dollár értékben fektettek be Kínában, és nyolcvanhárom vegyesvállalat létesült.²⁸ 1985-től tovább szélesítették a „nyitást”,²⁹ emellett rengeteg – különböző elnevezésű – fejlesztési és vám-szabad övezet jött létre.³⁰

A felkínált lehetőségekkel a külföldi tőke eleinte csak óvatosan élt, ebben több tényező is közrejátszott: a törvényi szabályozás és a jogi garanciák hiányosságaitól az anyag- és energiaellátás, valamint az infrastruktúra problémáin keresztül, a bürokrácia és a profit-hazautalás nehézségeiig. A külföldi befektetők számára ugyanakkor – az általános profitszerzési szándék mellett – kezdettől fogva vonzerőt jelentett a viszonylag olcsó és bőségesen rendelkezésre álló munkaerő, a Kínában található természeti kincsek, nyersanyagok és az óriási potenciális piac előnyeinek kihasználása.

Alkalmazkodás az új világrendhez (1989–2001)

A kilencvenes évek kínai külpolitikáját az 1989-es események jelentősen és hosszú távon meghatározták. Nemzetközileg is mélyreható változások mentek végbe a kétpólusú világrend felbomlásával, a közép-kelet-európai államok demokratizálódásával és a Szovjetunió széthullásával, melyek önmagukban is a külpolitikai stratégia újragondolására készítették volna a KNK vezetőit, azonban mindehhez egy belpolitikai esemény – a június 4-i, Tienanmen téri diákmegmozdulások leverése – nemzetközi megítélése is nagyban hozzájárult. Pekinget váratlanul érte, hogy a korábbiakhoz képest sokkal

nagyobb nemzetközi figyelem övezte a tüntetőkkel való leszámolást, ahogy meglepte a Tienanmen téri események kapcsán bevezetett nyugati szankciók garmadája is. Az amerikai és főként az európai kormányok ugyan próbáltak egyensúlyozni saját közvéleményük nyomása és gazdasági érdekeik között, a szankciók mégis újabb – ezúttal azonban nem önként vállalt – elszigeteltségbe taszították Kínát. A fegyverembargó részeként leállították a fegyverszállítást, befagyasztották a haditechnológia átadását, de bevezettek számos gazdasági jellegű szankciót is, sőt a műszaki-tudományos és a kulturális együttműködések is csökkentették, a diplomáciailag jelentősebb találkozókat pedig lemondták.

A kínai vezetés a szankciókra nyugodt visszafogottsággal reagált, mivel úgy ítélte meg, hogy a gazdasági fejlődés szempontjából a nyugalom és a békés nemzetközi környezet elemi érdekük. Ahogyan Teng Hsziao-ping ezt három pontban megfogalmazta: „Először is higgadtan kell értékelnünk a helyzetet. Másodszor, ki kell tartanunk eredeti álláspontunk mellett. Harmadszor pedig, higgadtan kell cselekednünk.”³¹ E stratégia helyessége már az elkövetkező években beigazolódott, mivel európai és amerikai részről egyaránt sor került a szankciók fokozatos feloldására. A legtöbb esetben már a kilencvenes évek első felében; az Európai Közösséggel például már 1993-ra teljesen normalizálódott a kapcsolat, egyedül a fegyverembargó maradt fenn napjainkig is.

1990. december 4-én Teng további elveket határozott meg Kínának a fennálló nemzetközi helyzetben tanúsítandó magatartása kapcsán.

Számos kiszámíthatatlan tényező befolyásolja ma a nemzetközi rendszert, és az ellentmondások egyre nyilvánvalóbbá válnak. A jelenlegi helyzet sokkal komplexebb és kaotikusabb, mint a múltban, amikor két hegemon hatalom küzdött a világuralomért. Senki sem tudja, hogyan lehet felszámolni ezt a rendetlenséget. [...] Mindazonáltal, nem tehetjük meg, hogy nem cselekszünk nemzetközi ügyekben.[...] elő kell segítenünk egy új nemzetközi politikai és gazdasági rendszer kialakulását. Senkitől sem kell félnünk, de megsértenünk sem szabad senkit. A békés egymás mellett élés öt alapelveinek mentén kell cselekednünk, ezektől soha nem térhetünk el.³²

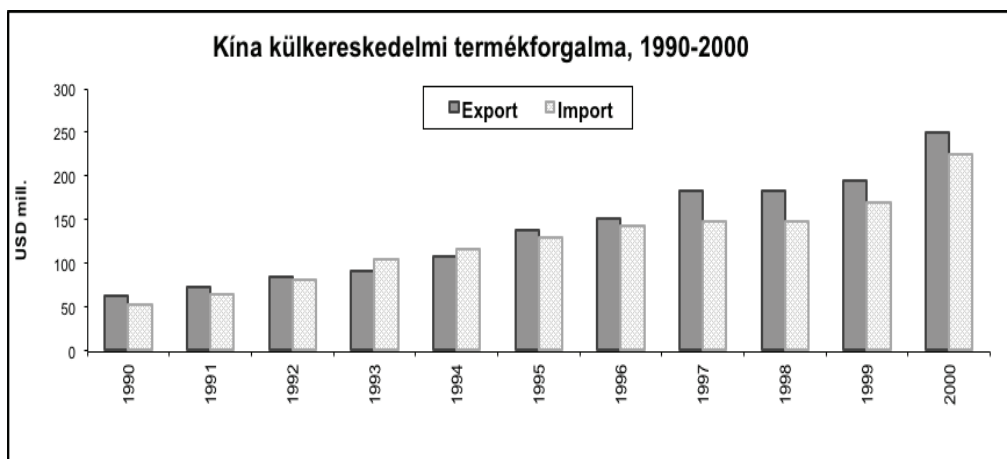
Az új külpolitikai stratégia a „*taokuang janghuj*” (*taoguang yanghui*) nevet kapta,³³ melynek lényege, hogy az erősségeket, képességeket elrejtve kell várakozni annak érdekében, hogy Kína nyugodt körülmények között, minden adódó lehetőséget kihasználva tudja fejleszteni gazdaságát. Az új stratégia szerint tehát kerülni kell a konfrontációt, és – továbbra is ideológiától függetlenül – minden országgal keresni kell az együttműködést. Teng elképzelése szerint, ha Kínának a XX. század végéig sikerül megnégyszereznie GNP-jét, akkor a következő három-öt évtizeden belül az ország minden szempontból a világelsőik közé tartozhat, s ez fogja csak igazán demonstrálni a szocializmus felsőbbrendűségét.³⁴ A béke és a fejlődés természetesen továbbra is a

külpolitika prioritása maradt, bár az előbbi tényező primátusa némileg megkérdőjeleződött az 1995 és 1996 között, a Tajvani-szorosban tartott hadgyakorlatok és rakétakisérletek során.³⁵ Pár évvel később, ha Tajvan kapcsán nem is, de Hongkong (1997. július 1.) és Makaó (1999. december 20.) esetében Kína helyreállíthatta szuverenitását.

A fenti folyamatokkal párhuzamosan, Kína egyre aktívabban kezdett dolgozni az új nemzetközi politikai és gazdasági rend kialakításán, melynek végcélja ekkor már deklaráltan egy multipoláris világrend létrehozása lett (*sicsie tocsihual/shijie duojihua*).³⁶ Ennek jegyében került sor a kínai–orosz stratégiai együttműködési partnerség kialakítására (1996) és az új világrendről és a multipoláris világról szóló közös nyilatkozat aláírására (1997) is. Kína hasonló céllal kötött átfogó együttműködési partnerséget Franciaországgal, miközben normalizálta viszonyát az Egyesült Államokkal is.

Az erősségek, képességek elrejtésének stratégiája kínai szempontból valóban ésszerű volt, azonban a hatalmas kínai fejlődést nem lehetett teljesen eltitkolni a világ előtt: a kiszélesedett külgazdasági kapcsolatok révén ugyanis Kína egyre inkább szerves részévé vált a világgazdaságnak, ezáltal nemzetgazdaságának növekedése is egyre többekben tudatosult. Az ország külkereskedelmi forgalma a reformok kezdetekor, 1978-ban alig 21 milliárd dollár volt, 1999-re azonban folyó áron mérve tizenhétszeresére, 360,7 milliárdra emelkedett, mellyel Kína a világ tizenegyedik legnagyobb kereskedő nemzete lett.³⁷ A kínai külkereskedelmi mérleg a kilencvenes években – 1993 és 1994 kivételével – mindvégig aktívummal zárult. Ekkoriban a növekedés valamelyest lefékeződött, de 1999-től újra lendületet vett.

2. ábra

Forrás: KNK Nemzeti Statisztikai Hivatal

A reformok melletti elköteleződés a kilencvenes években további változásokat eredményezett a kereskedelem terén. Elsősorban Hongkong szerepének növekedése figyelemreméltó: míg a hetvenes évek végétől a nyolcvanas évek közepéig a kínai export kevesebb mint egynegyedét fogadta, addig a kilencvenes évektől már a teljes kínai kivitel fele érkezett ide, bár ezeknek a termékeknek a nagy része – hongkongi vállalatokon keresztül – jellemzően ma is továbbexportálódik a világ más országaiba.³⁸ A régió országaival (Japán, Dél-Korea, a hattagú ASEAN) tovább erősödött a kereskedelmi kapcsolat, az export irányát tekintve pedig további jelentős változás volt az Egyesült Államok és Európa szerepének növekedése. A kereskedelem áruszerkezetében is jelentős változások mentek végbe, az iparcikkexport és a tőkejavak importja nagymértékben növekedett.

A külföldi működő tőke szerepe is egyre jelentősebb lett a kínai gazdaságban, ennek révén ugyanis Kína nem csupán a gazdaságfejlesztéshez szükséges tőkét tudta beszerezni, hanem a fejlettebb technológiához és szakismeretekhez is hozzájutott. A szerződésekben lekötött működő tőke 1999 végére meghaladta a 600 milliárd dollárt, bár a ténylegesen felhasznált mennyiség 300 milliárd körül mozgott.³⁹ Hongkong szerepe a kilencvenes évek jelentős részében ezen a téren is meghatározó volt: a ténylegesen befektetett tőke közel felét adta. 1997-től azonban Japán, Tajvan és Szingapúr jelentősége számottevően megnövekedett, akárcsak az Egyesült Államoké és az európai országoké. A kilencvenes évek elején a legtöbb külföldi–kínai vegyes vállalat a feldolgozóiparban tevékenykedett, 1992-től azonban újabb szektorokat⁴⁰ is megnyitottak a külföldi tőkebefektetések előtt, és Kína kikötővárosai ugyancsak hozzáférhetővé váltak. E liberalizáció folyamányaként ugrásszerűen nőtt a külföldi befektetésű cégek exportja: Kína teljes kiviteléből e cégek a nyolcvanas évek közepén még csak egy százalék körül részesedtek, 1993-ra már az egynegyedét adták.⁴¹

Globális hatalmi politika (2001–)

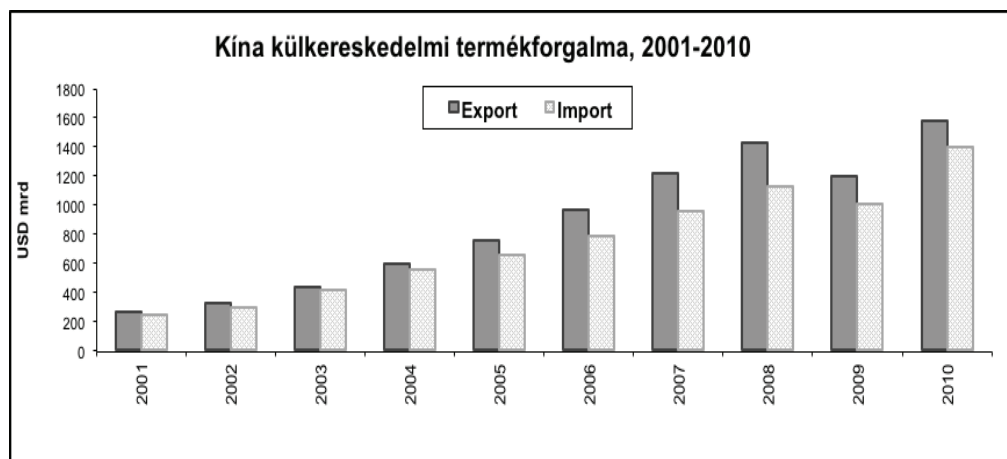
Míg az ezredforduló előtt Kína esetében valódi hatalmi politikáról nem beszélhetünk, addig az új évezred már a globális hatalmi politizálás korszakát nyitotta meg. Ennek oka, elindítója azonban ez esetben nem egy újabb külpolitikai stratégia bevezetése, hanem sokkal inkább a kínai gazdasági csoda révén ekkorra elért világgazdasági pozícióból eredő státusz tudatosulása, illetve az erre való reagálás volt. E folyamat első és leglátványosabb eleme, egyben a hatalmi politika egyik alapköve a Kereskedelmi Világszervezethez (WTO) történő 2001-es csatlakozás volt.

A számos konvencionális rendszabály ellenére, Kína gazdasága valójában a WTO-tagság nélkül is nyitott volt. Csupán strukturális okokból valószínűleg soha nem választotta volna a többi kelet-ázsiai ország által követett, exportorientált stratégiát, de

minthogy a kínaiak elsődleges célja mindig is az ország felvirágoztatása volt, nem hagyhatták figyelmen kívül, hogy egy hatalmas, kontinentális gazdaság esetében a külkereskedelem jelentős mértékben hozzájárulhat a GDP növekedéséhez. Kína WTO-csatlakozása ily módon meghatározó lépés volt a piacgazdasággá történő átalakulás útján, egyszersmind annak felismerése is, hogy az ország csak így stabilizálhatja külkereskedelmi környezetét, elősegítve a további növekedést, biztosítva a pragmatista pártvezetők által kijelölt irányvonal folytatását. Az ország e tagság folytán nemcsak a legnagyobb kedvezmény elvének (MFN) alkalmazásában részesülhetett, hanem megerősítette reformjait is, sőt újakat generált, miközben nagyobb hitelek és jobb hitellehetőségek, még több külföldi piac (EU, USA) és befektetés vált elérhetővé.

Kína WTO-tagsága ma már túl van az első tíz éven. Ez időszak alatt az ország sok szempontból pozitív változásokon esett át: a csatlakozás felgyorsította Kína gazdasági nyitását és a reformokat, az ország a gazdasági liberalizáció és a globalizáció szilárd támogatójává lépett elő. A kínai kormány komolyan vette a WTO-kötelezettségek teljesítését, több ezer törvényt és szabályozást vizsgált felül és módosított, hogy biztosítsa azok konzisztenciáját a WTO-szabályokkal. A tagság révén az ország globális kereskedelemben betöltött szerepe tovább erősödött, akárcsak a kínai külkereskedelem volumene (lásd 3. ábra).

3. ábra

Forrás: KNK Nemzeti Statisztikai Hivatal

A beáramló külföldi tőke tovább mélyítette az ország globális integrációját, a KNK a világ egyik legfőbb gyártóközpontjává vált. Kína saját külföldi beruházásai is jelentős növekedésnek indultak, elsősorban azért, hogy biztosítsák a növekvő energia- és

nyersanyagszükségleteit, valamint hozzáférését a külföldi piacokhoz. Kína importja is fellendült, többek között az Egyesült Államokból is. A két ország emellett 2006 decemberétől rendszeres egyeztetést folytat a stratégiai gazdasági kérdésekről (*Strategic Economic Dialogue*). Az utóbbi időszakban Kína egyre aktívabban vesz részt a regionális integrációkban is; ezek legjelentősebbike a 2002-ben, az ASEAN-nal megkötött szabadkereskedelmi egyezmény, de hasonló jellegű megállapodást írt alá számos további országgal is.

Az elmúlt évtizedben ugyanakkor nemcsak Kína változott, hanem jelentősen átalakult a globális gazdasági helyzetkép, s benne Kína szerepe is. Az ország tartani tudta rendkívül dinamikus, 9-10% körüli növekedési ütemét, még a 2008-as válság is csak kisebb fékezésként hatott. 2011-re Kína már a világ második legnagyobb nemzetgazdasága, vezető exportőre lett, amely mintegy 11 százalékban részesedik⁴² a világkeresedelemből, miközben a világ legnagyobb valutatartalékával is ő rendelkezik. Az országban szakadatlanul áramló, ténylegesen felhasznált külföldi beruházások összege a kínai statisztikák szerint 2011-ben már elérte a 116 milliárd dollárt, ami közel 10 százalékos növekedés az előző évihez képest.⁴³ Emellett Kína külföldi befektetései is jelentős növekedésnek indultak, 2010-ben ezek értéke rekordot döntött, 68 milliárd dollár volt, s ezzel a KNK a világranglista ötödik helyére került, megelőzve Japánt is. A növekedés nem állt meg tavaly sem, bár csak szolidabb mértékű volt, de így is 72 milliárd dollárt ért el.⁴⁴

A mai kínai külpolitikát tehát erőteljesen meghatározza a kínai gazdasági csoda elmúlt két évtizede. Ebből eredően – az egyre erősödő interdependenciák folytán – Kínának sem érdeke a nemzetközi feszültség növekedése, de a nyugati hatalmak is belátták, hogy az ázsiai országot nem lehet és nem is kell megfékezni, sokkal inkább támogatni szükséges abban, hogy a nemzetközi rendszer felelős tagjává, kiszámítható partnerre válhasson.⁴⁵ A 2003 tavaszán bevezetett „békés felemelkedés” (*hoping csüecsi/heping jueqi*) doktrínája részint az 1978 óta tartó kínai külpolitika leírására szolgál, részint az országnak a XXI. században követendőként meghatározott külpolitikai stratégiáját jelöli, egyszersmind reflektál a kínai növekedésben fenyegetést látó – elsősorban nyugati – országok félelmeire. 2004 óta e kifejezést egyre inkább felváltja a „békés fejlődés” (*hoping facsan/heping fazhan*) megfogalmazás, éppen azért, hogy az előbbi kifejezés „felemelkedés” része ne hogy azt a látszatot keltse, hogy Kína bármilyen szempontból is a fennálló rendet fenyegetné. A doktrína lényege, hogy Kína felelős hatalom, amely igyekszik elkerülni a nemzetközi konfliktusokat, saját belső feladataira, jólétére koncentrálni, ugyanakkor nyit a külvilág felé is, ennek során azonban a – kulturális és gazdasági – puha hatalom módszereivel operál, és nem avatkozik mások belügyeibe. E doktrína jegyében Peking szinte minden szomszédjával rendezte határvitáit, csatlakozott számos multilaterális és regionális együttműködéshez, tovább építgeti, erősíti bilaterális kapcsolatait a fejlődő világ országaival, és egyenrangú, sőt stratégiai partner akkor is, ha az Egyesült Államokkal vagy az Európai Unióval ül tárgyalóasztalhoz.

A fenti doktrínát kiegészítendő, Hu Jintao (Hu Csin-tao) elnök 2005-ben, az ENSZ 60. jubileumi csúcstalálkozóján ajánlotta az egybegyűlték figyelmébe a „harmonikus világ”⁴⁶ ősi elméletét,⁴⁷ melyet felélesztve, napjainkra alkalmazva egy mindenki számára kívánatos világrend jöhetne létre. E „harmonikus világrend” kialakítása természetes folyamánya a „harmonikus társadalom” ugyancsak régi-új kínai belpolitikai céljának. Harmonikus világrenden a kínai vezetés olyan multipoláris nemzetközi rendszert ért, mely mentes a konfliktusoktól, a kooperációra épít, és megfelelő körülményeket biztosít a békés fejlődéshez a világ nemzetei, köztük természetesen Kína számára is.

Összegzés – A kínai külpolitika-formálás hatvan éve

Kínát a nyugati világ hol feltörekvő fenyegetésként, hol belső zűrzavaroktól, feszültségektől széteső, potenciális válsággócként jellemzi. Ezek az ellentmondások azonban többet árulnak el a nyugatiakban élő előítéletekről, ismerethiányról, mint magáról Kínáról. Az ópiumháborúk óta a kínai külpolitika elsődleges célja a világ nemzetei közötti egyenlőség megteremtése volt. Ezt a törekvést képviselte korábban Szun Jat-szen, majd Mao Ce-tung és Teng Hsziao-ping, és ezt viszik tovább utódaik is. A gazdasági modernizációt már a kezdetektől a nemzetek közötti egyenlőség előfeltételeként kezelték, ami tükrözte Kína elkötelezettségét függetlenségének megőrzése, szuverenitásának fenntartása és az önerőre támaszkodás elősegítése mellett.

Ahogy az előző oldalakon láthattuk, az ötvenes, hatvanas évek kínai külpolitikája számos kudarcot megélt, de grandiózus elképzelésekben már akkor sem szenvedett hiányt. E két évtized stratégiái a mai Kína szemszögéből nézve igencsak távolinak tűnnek. Ugyanakkor ezen időszak nyomai – ha egyre halványabban is – még ma is felfedezhetőek a kínai gondolkodásban, döntéshozatalban, hiszen a kommunista Kína olyan történelmi helyzetben alakította ki külpolitikáját, mely rányomta bélyegét a távolkeleti országnak a világról, más hatalmakról kialakított képére. E gondolkodás szerint például a világ tele van versengő és gátlástalan kormányokkal, melyek önző érdekeiket követik mások – például Kína – rovására. Hogy kikerüljön az elszigeteltségből és fejlődni tudjon, Kínának éppen ezért hatalom kell, melyet stabil gazdaság és politikai egység támogat. Ha ugyanis nincs egység, azt a külföldi hatalmak ki fogják használni, ahogy a múltban is tették. Az országot közel két évszázadon keresztül érték sérelmek e külföldi hatalmaktól, ezért erőre és befolyásra van szüksége, hogy meg tudja védeni azt, ami jog szerint az övé.⁴⁸

A Mao utáni pragmatikus vezetés a béke és fejlődés kettős céljának meghatározásával az ország modernizálásának sokkal hatékonyabb módját választotta, melynek eredményeként Kína már ténylegesen a világhatalommá válás útjára lépett. Stratégiai érdekei az 1980-as években még nem voltak globális jellegűek: Peking politikai lépéseit

inkább egyoldalú taktikai és gazdasági megfontolások, semmint közös stratégiai célok vezették.⁴⁹ A Szovjetunió összeomlását és a kétpólusú világrend széthullását követően azonban Kína gyorsan alkalmazkodott a megváltozott körülményekhez: kitartott korábbi célkitűzései mellett, csak azokat az új világrendre szabta. A kínai vezetés már a hidegháborúban is egy multipoláris nemzetközi rendszer létrehozását sürgette, s a kilencvenes években ezt az álláspontot csak megerősítette az a felismerés, hogy globális politikai befolyást csak régióbeli befolyáson keresztül lehet építeni.⁵⁰

A multipoláris világrendre felkészülve Kína a főbb hatalmakkal ápolt kapcsolatait a stratégiai partnerség kereti közé igyekezett beilleszteni, mivel meggyőződésük szerint ily módon az egyes hatalmak nem válnak egymás ellenfeleivé, hanem az együttműködés lehetőségeit keresik. A stratégiai partnerek esetében a minimális követelmény a „három nem” (*szan pu/san bu*) elvének⁵¹ elfogadása, azaz:

- el nem kötelezettség (*pu csiemeng/bu jiemeng*);
- a konfrontálódás elkerülése (*pu tujkang/bu duikang*);
- nem fordulni harmadik fél ellen (*pu csentuj tiszangfang/bu zhendui disangfang*).

Kína külpolitikáját az ezredfordulót követően is deklaráltan a béke, a fejlődés és az együttműködés hármasa határozza meg. A nyitás egyre több irányban és rétegben ment és megy végbe, hiszen Kína mára aktív mozgatórugója lett a különböző multilaterális kapcsolatok kialakításának, miközben békés és sokszínű kapcsolatokra törekedett régióbeli partnereivel. Új típusú, stabil kapcsolatot épített ki az Egyesült Államokkal és az Európai Unióval, s tovább erősítette elköteleződését a fejlődő világ felé is. A korábban izolációba burkolódzott Kína ma szót emel a nemzetközi kapcsolatok demokratizálódása, a kölcsönös bizalom és előnyök érvényesítése mellett, és globális együttműködést sürget a régi és az új globális kihívásoknak való megfelelés érdekében. Kína kiállása a békés egymás mellett élés öt alapelve mellett azonban ma is változatlan; így kitart amellett is, hogy békés tárgyalások útján kell megoldani a nemzetközi viszályokat, ellenzi a fegyveres megoldást és a fegyveres fenyegetés módszerét, s ennek – például az ENSZ Biztonsági Tanácsában – rendre hangot is ad.⁵²

Az új évezred kínai külpolitikájának egyik további fontos jellemzője, hogy az ország egyre rugalmasabb, alkalmazkodóbb magatartást tanúsít, proaktívan alakítja bilaterális és multilaterális kapcsolatait. A külpolitikai döntéshozatal és annak végrehajtási mechanizmusai is intézményesültek, decentralizáltabbak lettek, így mára kevésbé függenek egyetlen vezetőtől, mint Mao és Teng idején.⁵³ Ugyanakkor továbbra is központi döntések, jó előre meghatározott stratégiák születnek, melyek – a közelgő generációváltás kapcsán is – biztosítják a folyamatosságot és az akár évtizedekkel ezelőtt kitűzött célok elérését. Bár e stratégiákról a külvilág többet tudhat meg ma, mint korábban, a külpolitikai döntéshozatalba kívülről változatlanul nem lehet beleslátni.

Jegyzetek

- 1 Vámos Péter: „A kínai nagyhatalom születése”. *História*, No. 2. (2006). <http://www.historia.hu/archivum/2006/0601vamos.htm>.
- 2 Hu Csin-tao kínai államelnök-pártfőtitkár beszéde a Kínai Kommunista Párt 17. kongresszusán, 2007. október 15-én. „Hu Jintao: Hold High the Great Banner of Socialism with Chinese Characteristics and Strive for New Victories in Building a Moderately Prosperous Society in all Respects – Report to the Seventeenth National Congress of the Communist Party of China on Oct. 15, 2007”. *China Daily*, http://www.chinadaily.com.cn/china/2007-10/25/content_6204667.htm, 2007. október 25.
- 3 Zhu Ruichen: *Kína nukleáris non-proliferációs szerepvállalása, különösen a Távol-Keleten*. Doktori értekezés. Budapest: Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, 2005. 37. o.
- 4 Uo. 37–38. o.
- 5 A kínai behozatalban immáron a termelési eszközök domináltak, a kivitelben pedig a mezőgazdasági nyertermékek mellett az ipari termékek is egyre jelentősebbek lettek.
- 6 Jordán Gyula – Tóth Barna: *Kína a modernizáció útján a XIX–XX. században*. Budapest: Napvilág, 2005. 158–159., 433. o.
- 7 Vámos: i. m.
- 8 Salát Gergely: „A kínai külpolitika néhány vonása a kulturális forradalom alatt”. *Terebess Ázsia E-Tár*, <http://www.terebess.hu/keletkultinfo/salat2.html>, 2000. október.
- 9 Kína például megakadályozta, hogy a szovjetek hosszúhullámú rádióállomást és tengeralattjáró-flottát telepítsenek Kínában, míg a szovjetek nem támogatták Kínát az 1959-től egyre feszültebbé váló indiai–kínai konfliktusban.
- 10 Jordán–Tóth: *Kína a modernizáció útján*. 185–193., 433. o.
- 11 Zhu: i. m. 38. o.
- 12 Salát: i. m.
- 13 Zhu: i. m. 39. o.
- 14 Joseph Yu-Shek Cheng – Franklin Wakung Zhang: „Chinese Foreign Relation Strategies under Mao and Deng: A Systematic and Comparative Analysis”. *Kasarinlan – Philippine Journal of Third World Studies*, Vol. 14. No. 3. (1999). 91–114. o.
- 15 Jordán–Tóth: *Kína a modernizáció útján*. 433. o.
- 16 Uo. 225–229. o.
- 17 Vámos: i. m.
- 18 Cheng–Zhang: i. m. 99–100. o.
- 19 „Constitution of the People’s Republic of China. Preamble”. *People’s Daily Online*, <http://english.peopledaily.com.cn/constitution/constitution.html>. Az idézet saját fordítás.
- 20 Jordán Gyula: *Kína története*. Budapest: Aula Kiadó, 1999. 409–405. o.
- 21 Vámos: i. m.
- 22 Az említett iparcikkexport-növekedés mögött az olyan munkaintenzív iparcikkek exportjának növekedése állt, mint a textil-, ruházati, cipőipari termékek, illetve a játékok és sportszerek. E termékek 1990-re már a teljes export több mint 40%-át adták. További fontos tényezője volt a folyamatnak az elektromos berendezések exportjának lendületes növekedése is.
- 23 Nicholas R. Lardy: *China in the World Economy*. Washington DC.: Institute for International Economics, 1994. 30–31. o.
- 24 Craig Dietrich: *People’s China – A Brief History*. New York: Oxford University Press, 1994. 262–264. o.
- 25 E kivétel Románia volt, amely szintén a szovjet szférából való kitéréssel próbálkozott. Érdekesség, hogy 1970-re a kínai–román kereskedelem több mint tízszerese lett az 1962-es szintnek, miközben a kínai–szovjet kereskedelem szintje a tízedére esett vissza ugyanezen időszak alatt.
- 26 Lardy: i. m. 33. o.

- 27 A különleges gazdasági övezetek félúton helyezkedtek el a szocialista rendszer és a kapitalista világ között, teret engedve a piaci mechanizmusoknak, a nyugati kultúra pozitív aspektusainak megtartásával és negatívumainak kiiktatásával párhuzamosan. A kínai vezetés ezeknek a területeknek az „elkülönítésével” tesztelhetette már a kezdetektől fogva a külföldi tőke pozitív és negatív hatásait.
- 28 E vállalatok túlnyomó része hongkongi érdekeltségű volt; ezek tőkebefektetései tették ki a külföldi tőkebefektetések 44%-át. Utánuk az amerikaiak következtek, 37%-kal. Japán mindössze az összbefektetések 5,4%-ával szerepelt a listán.
- 29 Ekkor jött létre az egész Hajnan-szigetre kiterjedő övezet, továbbá a külföldi befektetések számára megnyitották a Jangce és a Gyöngy-folyó deltáját, valamint Fucsien (Fujian) tartomány déli részét is.
- 30 Tólas Barna: *Gazdasági reformok és politikai reformkísérletek Kínában 1979–1989*, Budapest: Tervgazdasági Intézet, 4209/XVIII/1990. 119–120. o.
- 31 Cheng–Zhang: i. m. 100. o., saját fordítás.
- 32 Uo. 100–101. o., saját fordítás.
- 33 Quansheng Zhao: „Chinese Foreign Policy in the Post-Cold War Era”. *World Affairs*, Vol. 159. No. 3. (1997). 114–129. o.
- 34 Uo. 115. o.
- 35 1995-ben Li Teng-huj akkori tajvani elnök az Egyesült Államokba látogatott; Peking a szigethez közeli rakétakísérletek folytatásával fejezte ki nemtetszését. 1996-ban, az első demokratikus tajvani elnökválasztás kampányidőszakának idején pedig újabb kínai rakétakísérletek következtek.
- 36 Cheng–Zhang: i. m. 101–102. o.
- 37 Jordán Gyula – Tólas Barna: „A Kína-fenyegetés”. *Külpolitika*, Vol. 6. No. 3–4. (2000). 174. o.
- 38 Lardy: i. m. 33–34. o.
- 39 Jordán–Tólas: „A Kína-fenyegetés”. 174. o.
- 40 Lehetővé vált vegyesvállalatok létrehozása a kiskereskedelemben, a szállítás-fuvarozás területén, de az elektromosáram-fejlesztés és az olajfeltárás, illetve -kitermelés szektorában is megjelenhetett a külföldi tőke. Fontos lépésnek számított Kína szolgáltatói szektorának megnyitása is; a biztosítási szektorban megjelent a hongkongi mellett az amerikai tőke is, és létrejöttek az első vegyes-, illetve teljesen külföldi tulajdonú bankok.
- 41 Lardy: i. m. 66–71. o.
- 42 A Kínai Kereskedelmi Minisztérium közlése szerint.
- 43 „Statistics of January–December 2011 on National Absorption of FDI”. *Ministry of Commerce, People’s Republic of China*, <http://english.mofcom.gov.cn/article/statistic/foreigninvestment/201202/20120207948411.html>, 2012. február 2.
- 44 A Kínai Kereskedelmi Minisztérium közlése szerint. „2010 Statistical Bulletin of China’s Outward Foreign Direct Investment”. *Ministry of Commerce, PRC*, <http://hzs.mofcom.gov.cn/accessory/201109/1316069658609.pdf>, illetve „China’s Jan.–Nov. ODI Reaches 50 bln U.S. Dollars”. *People’s Daily Online*, <http://english.peopledaily.com.cn/90778/7678364.html>, 2011. december 15.
- 45 Vámos: i. m.
- 46 Több ezer évvel ezelőtt született meg a „he” kínai karakter, mely egyszerre harmóniát és békét is jelent. Konfuciusz (i. e. 551–479) ebből hozta létre a „harmónia, uniformitás nélkül” fogalmát, mely szerint a világ tele van különbségekkel és ellentmondásokkal, de az igaz ember ezeket egyensúlyban tartja és eléri a harmóniát.
- 47 Daniel A. Bell: *China’s New Confucianism: Politics and Everyday Life in a Changing Society*. New Jersey: Princeton University Press, 2008. 8–13. o.
- 48 Robert G. Sutter: *Chinese Foreign Relations – Power and Policy since the Cold War*. Plymouth: Rowman and Littlefield Publishers, 2010. 47–51. o.
- 49 Vámos: i. m.
- 50 Jordán Gyula – Tólas Barna: „Kína az új évezred küszöbén”. *Védelmi Tanulmányok*, No. 33. (1999). 140. o.

51 Cheng–Zhang: i. m. 102. o.

52 Lásd például a szíriai rezsimet elítélő ENSZ-határozat kínai vétóját.

53 Jordán Gyula: „Új főszereplő: Kína”. In: *Új világrend? Nemzetközi kapcsolatok a hidegháború utáni világban* (szerk. Rada Péter). Budapest: Corvinus Külügyi és Kulturális Egyesület – Ifjú Közgazdászok Közhasznú Egyesülete, 2007. 94–95. o.

Résumé

Chinese Foreign Policy, Chinese Great Power Politics: Continuity through Change

China is often characterised by the Western World as an emerging threat or a potential trouble spot suffering from internal turmoil and tensions. However, these contradictions tell more about the Western convictions than about China itself. Since the Opium War, the main objective of the Chinese foreign policy was to create equality among the nations of the world. They truly believed that the country's economic modernisation is the prerequisite of this equality, which reflects China's commitment to preserve its independence, maintain its sovereignty and promote self-reliance.

The pragmatic leadership of Deng – after the death of Mao – created a more efficient way to modernise the country by choosing peace and development as a dual purpose of its foreign policy. China was able to accommodate to the altered circumstances after 1989 in a way that it insisted on its previous goals but adapted them to the new world order.

Through the further changes of its foreign policy in the last decade, China has become an active player of the multilateral relationships, which seeks peaceful and diverse relations with the developing world as well as the developed capitalist countries. It is becoming more and more flexible, conformist and proactive but remains unique and inscrutable: a responsible great power “with Chinese characteristics”.